

Марија ВИЋИЋ

студент мастер студија Правног факултета Универзитета у Београду

БЛАНКО МЕНИЦА КАО СРЕДСТВО ОБЕЗБЕЂЕЊА ПОТРОШАЧКОГ КРЕДИТА

Резиме

У овом раду аутор анализира ојасности које се јављају приликом пошисивања бланко менице која се издаје у сврхе обезбеђења потрошачкој кредити. Први део рада односи се на појам и настајанак бланко менице, што је од изузетној значаја за следавање њене употребе у потрошачком праву, као средства обезбеђења потрошачкој кредити. У другом делу рада аутор разматра како апстрактни карактер менице утиче на положај корисника кредити у бланко меници. У трећем и централном делу ишичу се ојасности којима се корисник кредити излаже пошисивањем ове менице – пре свега, неовлашћено поуњавање менице. Аутор предлаже два решења – уношење ректи клаузуле у бланко меницу и пошављање концентри објективне одговорности банке за неовлашћено поуњавање менице. Прво решење има меничноправну природу, док је друго чисто грађанскоправно, али оба цре своје уориште из начела о заштити корисника финансијских услуга које прокламује Закон о заштити корисника финансијских услуга.

Кључне речи: бланко меница, корисник кредити, потрошачки кредити, ректи клаузула, начело савесности и поштења.

I Увод

Употреба бланко менице у пракси учестала је потребом обезбеђења потрошачких кредита.¹ Како су корисници потрошачких кредита физичка лица чија је платежна способност врло често несигурна,² банке условљавају давање кредита издавањем бланко менице као средства обезбеђења кредита у случају његовог невраћања или неуредног враћања.³ Банка као давалац кредита не зна да ли ће корисник кредита уредно испуњавати своју обавезу и вратити кредит о доспелости. Бланко меницом банка стиче овлашћење да у случају невраћања кредита меницу попуни на одговарајући дуговани износ и своје потраживање наплати по скраћеном меничном поступку штедећи при том и време и новац. Уколико до уредног испуњења обавезе из уговора о кредиту дође, до реализације, а самим тим и попуне бланко менице никада неће доћи.⁴

Закон о заштити корисника финансијских услуга у члану 5 предвиђа основна начела којима се прокламује заштита корисника финансијских услуга. Између осталих, то су: право на равноправан однос са даваоцем финансијске услуге, право на информисање и право на заштиту права и интереса. Ова начела закон конкретизује у низу одредаба: информисање потрошача – корисника финансијске услуге у свакој фази пословања са банком, детаљна регулатива битних елемената свих уговора које корисници финансијских услуга закључују са банком, па чак и право на приговор Народној банци Србије. Овај закон у свом члану 41 обезбеђује сходну примену релевантних чланова Закона о заштити потрошача⁵ (чланови 19–27) који се односе на неправичне уговорне одредбе и непоштено пословање, као и на поступак њихове забране.

1 Милан Бартош, Зоран Антонијевић, Владимир Јовановић, *Менично и чековно право*, Београд, 1974, стр. 167; Ивица Јанковец, *Привредно право*, Београд, 1996, стр. 613; Михаило Велимировић, *Пословно право*, Цетиње, 1998, стр. 634; Александар Глогинић, *Лексикон меничног права*, Београд, 2010, стр. 27.

2 Концепт „потрошача“ као физичког лица које закључује правне послове са банком (према позитивноправној српској терминологији: корисник финансијских услуга, Закон о заштити корисника финансијских услуга, *Службени гласник РС*, бр. 36/2011, чл. 2, ст. 1, тач. 9; даље у фуснотама: ЗЗКФУ) настао је још у деветнаестом веку када је банка дајући кредите тежила да побољша кредитну способност и финансијско стање корисника кредита. Више о појму „потрошача“ вид. Е. Р. Ellinger, Eva Lomnicka, C. V. M. Hare, *Ellinger's Modern Banking Law*, New York, 2006, стр. 115–119.

3 Е. Р. Ellinger, E. Lomnicka, C. V. M. Hare, *нав. дело*, стр. 424.

4 Решење Привредног апелационог суда, Пж. 9249/2013 (1) од 26.2.2014. године

5 Закон о заштити потрошача, *Службени гласник РС*, бр. 73/2010; даље у фуснотама: ЗЗП.

Међутим, осим могућности за вансудско решавање спорова коју даје Закон о заштити потрошача (чл. 132–136), за решавање потрошачких спорова надлежан је суд у посебном парничном поступку (чл. 137–146).⁶ Морамо признати да овај механизам заштите кориснику кредита неће пуно помоћи. Након година парничења чак и ако поврати оно што је од банке изгубио, репарација за претрпљену штету биће недовољна.⁷

II Појам и настанак бланко меница

Бланко меница је меница⁸ која у часу издавања, по вољи самог издаваоца, не садржи све битне меничне елементе, али ипак производи менично-правно дејство и дата је меничном повериоцу с овлашћењем да је касније попуни.⁹

Меничне радње одигравају се обрнутим редоследом код бланко менице.¹⁰ Код трасиране менице, трасант издаје наредбу трасату да ремитенту исплати одређену количину новца назначеног на меници у тренутку њене доспелости.¹¹ Он ће ту суму платити тек када своју обавезу потврди акцептом¹² или ће се њена наплата спровести у регресном

6 Закон о парничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС и 74/2013 – одлука УС; даље у фуснотама: ЗПП.

7 Решење Вишег трговинског суда, Пж. 7238/2006 од 23.8.2006. године.

8 Према традиционалној и већ превазиђеној подели (о томе зашто је ова подела превазиђена и зашто би требало оспоравати тзв. стварноправним хартијама од вредности то својство вид. Мирјана Радовић, „Традиционално својство тзв. стварноправних хартија од вредности“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 1/2011, стр. 294–319), меница спада у облигационоправне хартије од вредности. Више о томе вид. Славко Царић, „Хартије од вредности у југословенском позитивном праву“, *Право и привреда*, бр. 1–2/96, стр. 17–36.

9 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 167–168; Мирко Васиљевић, *Трговинско право*, Београд, 2011, стр. 519; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 612; Зоран Антонијевић, *Привредно право – организације удруженог рада и његови пројекти*, Београд, 1989, стр. 466; А. Глогинић, *нав. дело*, стр. 27; Славко Царић, *Банкарски пројекти и хартије од вредности*, Нови Сад, 1996, стр. 92.

10 Правно схватање усвојено на седници Одељења за привредне спорове Вишег трговинског суда дана 10. децембра 2004. године – *Судска пракса трговинских судова – Часопис за привредно право*, бр. 4/2004 – стр. 17.

11 У англосаксонском праву знатно је чешћа употреба сопствене менице – тзв. *promissory note*. Више о томе вид. Владимир Јовановић, „Promissory note“, *Анали Правној факултету*, бр. 3–4/1985, стр. 36–402 и Милан Радојковић, „Promissory note“, *Правни животи*, бр. 10–1977, стр. 15–30.

12 Исту меничну радњу познаје и Конвенција УН о међународној трасираној и сопственој меници. Више о томе вид. Младен Драшкић, „Конвенција УН о међународним трасираним и сопственим меницама“, *Право и привреда*, бр. 1–2/95, стр. 1–15; Гордана Ковачевић, „Правна природа и битни елементи међународне менице“, *Финансије*,

меничном поступку (подизањем протеста уколико акцепт буде одбијен или уколико акцептант одбије да исплати меничну своту).¹³ Код бланко менице, акцептант је најчешће први потписник менице који унапред прима обавезу да ће исплатити суму новца коју ће касније у меницу унети њен ималац, у складу са споразумом који је сачињен према основном послу поводом кога се бланко меница издаје. Уколико не буде потребе за реализацијом меничне обавезе, она ће остати непопуњена, а потписани образац ће бити повучен из правног промета.

Два су битна елемента бланко менице: потпис менице са назначењем да је реч о меници и овлашћење на попуну дато од стране меничног дужника који пристаје да се задужи попуњавањем меничног писмена од стране меничног повериоца. Тим чином менични дужник је меничном повериоцу поклонио своје поверење, поуздајући се пре свега у његову савесност и поштење да меницу неће попунити противно њиховом споразуму.¹⁴ Како је меница изашла из његових руку, дужнику једино преостаје поуздање у савесност и поштење повериоца, што је главна и неопходна претпоставка за функционисање бланко менице.

1. Теорија омисије и начело савесности и поштења

Према ранијим правним схватањима, захтевало се да у тренутку издавања менице буду попуњени сви њени битни елементи – теорија

бр. 11–12, стр. 773–782; Јелена Вилус, „Конвенција Уједињених нација о међународним меницама“, *Сирани правни живои*, бр. 1/1991, стр. 109–122.

13 И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 590; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 473; Roy Goode, *Commercial law*, London 2004, стр. 483. Трасирана меница представља један вид кредитирања купца до доспелости меничне обавезе, а уједно погодује и продавцу јер је сигурност наплате велика – осим главног меничног дужника, он наплату може покушати и од регресних дужника по меници. Више о томе вид. Carole Murray, David Holloway, Daren Timson-Hunt, *Schmitthoff's Export Trade*, London 2007, стр. 161; J. C. T. Chuah, *Law of International Trade*, London 2005, стр. 456.

14 Из начела меничне строгости произлази да се према савесном прибавиоцу менице могу истичати само они приговори чији основ лежи у меничном писмену. Међутим, начело савесности и поштења (Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља, чл. 12; даље у фуснотама: ЗОМ) захтева корекцију овог правила. Наиме, од овог начела ће се одступити у корист дужника иако није био у непосредном односу са било којим ранијим имаоцем менице, ако је том имаоцу менице била позната или му није могла остати непозната чињеница која се односи на тај приговор. Вид. М. Бартош, З. Антонијевић, З. Јовановић, *нав. дело*, стр. 171; Ивица Јанковец, „Значај апстрактног карактера менично-правног посла када се меница користи као средство обезбеђења потраживања“, *Правни живои*, бр. 5–6/1993, стр. 642. Идентична правила када су у питању менични приговори познају и упоредноправни системи, вид. нпр. Roy Goode, *нав. дело*, стр. 514–516.

„*unitu actu*“. Међутим, потребе практичне примене менице у свакодневном животу довеле су до ублажавања ове теорије и прихватања теорије омисије – пропуштања. У тренутку издавања, бланко меница мора да садржи само означавање да је то меница и потпис издаваоца – трасанта или акцептанта (или и једног и другог).¹⁵ Закон о меници ни једном својом одредбом не дефинише бланко меницу.¹⁶ Међутим, члан 16 став 2 омогућава издавање непотпуне менице која ће накнадно бити испуњена у складу са споразумом који постоји између повериоца и дужника из основног посла. Повреда овог споразума се не може приговорити трећем савесном имаоцу менице – осим, ако је меницу стекао злонамерно или је при стицању поступао с крајњом непажњом.¹⁷ Управо овај члан сведочи о прихватању горепоменуте теорије омисије, кориговане начелом савесности и поштења. Дакле, до попуне бланко менице ће доћи касније, а крајњи тренутак за њену попуњу је тренутак реализације меничне обавезе.¹⁸

2. Одступања од начела меничне формалности и начела фиксне меничне обавезе

Да ли су начело формалности и начело фиксне меничне обавезе (начело меничне строгости у материјалном смислу) ограничени могућношћу издавања бланко менице? Чини се да то није случај. Иако меница није попуњена у тренутку свог издавања, она мора бити попуњена у тренутку подношења на наплату.¹⁹ Стога, ова начела су само коригована теоријом омисије, а за потребе праксе. Од тренутка попуне менице, а то је најкасније тренутак реализације меничне обавезе, ова начела делују у свом пуном светлу – менични дужник ће бити обавезан

15 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 167; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 519, И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 612; С. Царић, *нав. дело*, стр. 92; М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 634.

16 Правни теоретичари су још пре 1946. године када је донет Закон о меници, били свесни да се у пракси често употребљавају тзв. бланко акцепти, док меница у целиности остаје неиспуњена, а овлашћење на попуњу менице припада ремитенту, тј. овлашћеном имаоцу менице. Истиче се да меница мора бити испуњена пре него што њен имаоц затражи интервенцију власти. Упркос томе, овакве менице се препознају као ништаве, али само релативно ништаве јер, уколико оне буду попуњене у складу са уговором, долази до њихове конвалидације. Више о томе вид. Обрад. Госпавић, *Основи меничној љрава*, Београд, 1933, стр. 77.

17 Закон о меници, *Службени лист СФРЈ*, бр. 104/1946, *Службени лист СФРЈ*, 16/1965, 54/1970 и 57/1989 и *Службени лист СРЈ*, бр. 46/1996, члан 16, став 2; даље у фуснотама: ЗОМ.

18 Пресуда Вишег трговинског суда, Пж. 10873/2006 од 22.3.2007. године.

19 Пресуда Привредног апелационог суда, Пж. 11144/2010 (3) од 3.8.2011. године.

да испуни оно што је у меници назначено, без обзира на споразум о попуни менице.²⁰

III Апстрактни карактер бланко менице када се она користи као средство обезбеђења потрошачког кредита

1. О потрошачком кредиту

Потрошачки кредит је врста наменских ванпривредних кредита које банка²¹ даје потрошачима као физичким лицима у сврху повећања куповне моћи корисника кредита и омогућавања његовог лакшег снабдевања појединим производима.²² Како су корисници ових кредита искључиво физичка лица, они су економски непродуктивни јер увек делују у смислу повећања потрошње изнад своје економске моћи.²³ Ова врста кредитирања се најчешће обавља помоћу текућег рачуна који корисник кредита има отворен код банке даваоца кредита.²⁴ Наплата кредита се врши директно одбијањем дела расположивог салда са текућег рачуна, када он постане позитиван.²⁵ Наиме, како салдо на текућем рачуну може постати негативан, банка кроз одобрени кредит може свом клијенту омогућити располагање новчаним средствима у одређеном временском периоду.²⁶ То, међутим, није правило, те је кредитирање потрошачким кредитом могуће и без отварања рачуна код банке даваоца кредита.

20 Бланко меница је меница „у настјајању“ или „будућа“ меница. Овај вид менице који је законом дозвољен, треба разликовати од „нейоийуних“ меница. И у непотпуним меницама недостају неки битни менични елементи који нису претпостављени, али за које не постоји воља издаваоца да изостану у тренутку пуштања менице у оптицај. Код оваквих меница не постоји споразум о попуни менице нити поуздање у савесност и поштење меничног повериоца да ће извршити попуну менице. Вид. М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 168; С. Царић, *нав. дело*, стр. 92.

21 Према члану 5 став 2. Закона о банкама (*Службени гласник РС*, бр. 107/2005 и 91/2010; даље у фуснотама: ЗОБ), нико осим банке не може се бавити давањем кредита, осим ако је за то посебно овлашћен законом.

22 И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 538; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 364; З. Антонијевић, *нав. дело*, стр. 411.

23 М. Трифуновић, *Међународни њлајџни њромеј, банкарсјво и монетарни сисјем*, Београд, 1988, стр. 43, 44.

24 Више о томе вид. Светислав Јанковић, „Чији је, заправо, салдо на банкарском текућем рачуну“, *Правни живојџ*, бр. 11/2013, стр. 631–643.

25 О уговору о текућем рачуну вид. М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 389–394. О разлици између текућег и жиро рачуна вид. И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 530. Више о жиро систему и његовом функционисању у банкарском сектору вид. Е. Р. Ellinger, Е. Lomnicka, С. V. М. Nare, *нав. дело*, стр. 595, 560.

26 ЗЗКФУ, чл. 24, ст. 2.

Како је реч о кредиту са високим ризиком отплате јер је корисник кредита физичко лице слабе платежне способности, у банкарској пракси све је чешће да банка као давалац кредита захтева од свог клијента да потпише бланко меницу – као њен издавалац или акцептант и тиме обезбеди наплату кредита о доспелости банци као имаоцу менице.²⁷

2. Положај корисника кредита у бланко меници

Корисник кредита се може појавити као издавалац – трасант бланко менице или као њен акцептант.²⁸ Међутим, обезбеђење које својим потписом банци оставља корисник кредита њој најчешће није довољно.²⁹ Наиме, банка је већ упозната са слабом платежном способношћу корисника кредита и издавање ове менице омогућава банци само убрзану процедуру наплате у меничном поступку.³⁰ Наспрам редовног судског поступка, рокови у меничном поступку су знатно краћи, нема дуготрајног доказног поступка, јер, према начелу меничне строгости, тачно је само оно што на меници пише. Супротно се може доказивати само у случају несавесности неког од меничних потписника. Такође, менична апстрактност омогућава спровођење овог поступка без обзира на основни посао који постоји између потписника менице, а сваки спор настао поводом основног посла, странке ће морати да реше у редовном судском поступку.³¹

27 М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 364; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 613.

28 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр 167.

29 За разлику од трасиране менице где покриће може бити обезбеђено односом између трасанта и акцептанта – у нашој литератури се помиње тзв. споразум о акцептирању којим трасант и акцептант регулишу своје односе у вези са акцептирањем менице, а самим тим, и меничним покрићем. Више о томе вид. Ивица Јанковец, „Менично покриће“, *Право и привреда*, бр. 7–8/95, стр. 18. Код бланко менице управо је у томе проблем. Банка није сигурна у платежну способност корисника кредита било да се он јави као трасант или као акцептант менице. Уколико би меница садржала оба потписа, сигурност наплате помоћу ње била би повећана, јер бисмо тада могли говорити о покрићу које је корисник кредита обезбедио код лица које се јавља као други потписник менице.

30 Више о особеностима меничног поступка вид. М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 514. Закон о платном промету (*Службени гласник СРЈ*, бр. 3/2002, *Службени лист СРЈ*, бр. 5/2003 и *Службени гласник РС*, бр. 43/2004 и 31/2011; даље у фунотама: ЗОПП) омогућава још краћи и једноставнији механизам наплате поверилаца на основу доспелих меница евидентираних у регистар меница и овлашћења који води Народна банка Србије и то са свих рачуна клијента код банака на којима он има средстава, а на основу налога Народне банке Србије да се блокирају сви динарски и девизни рачуни дужника и да му се не отварају нови рачуни (чланови 47–48 ЗОПП).

31 О апстрактној природи менице и одвајању меничне обавезе од обавезе из основног посла вид. И. Јанковец, „Значај апстрактног карактера менично-правног посла“, стр. 640.

а) *Скривени авал – жиρο*

Дакле, издавањем бланко менице банка не стиче боље обезбеђење да ће њен дуг бити исплаћен на време, већ само један олакшан механизам наплате потраживања. Евентуално би високи трошкови регресног меничног поступка³² могли позитивно да делују на корисника кредита подстичући га да кредит врати у уговореном року. Управо из ових разлога усталило се у пракси ангажовање такозваних *жираната*, јемаца, који потписујући бланко меницу гарантују да ће корисник кредита испунити своју обавезу. У правном смислу, реч је о институту скривеног авала – *жиро* авал. Скривени авал је форма авала где се лице које гарантује за исплату меничне своте, прикрива потписујући меницу као трасант, трасат или индосант.³³ На овај начин ствара се привид да је средство обезбеђења сигурно, упркос лошој платежној способности корисника кредита. У исто време, положај банке као имаоца менице је побољшан. Уместо једног, она сада има два или више дужника. Избегавањем форме авала, избегнута је његова акцесорна природа – скривени авалиста ће одговарати самостално као менични дужник (чак и као главни менични дужник), а не онако како одговара онај за кога јемчи.³⁴

32 У регресном меничном поступку долази до преваљивања меничне обавезе на претходике по меници. Тај процес траје све док меницу не исплати акцептант, или трасант. Положај главног меничног дужника акцептиране менице, односно трасанта неакцептиране менице биће најгори јер су они у крајњем случају обавезни да исплате меницу – на њих ће дефинитивно пасти највећи менични износ. Вид. М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 512, 513; М. Бартош, В. Јовановић, З. Антонијевић, *нав. дело*, стр. 49. На терену бланко менице, ова ситуација постоји када ниједан од жираната – скривених авалиста, не исплати меницу. У сваком случају, обавеза исплате меничне своте пашће на корисника кредита као акцептата. Уколико се корисник кредита налази у положају трасанта, одбијањем исплате и подизањем протеста због неисплате против акцептанта, банка је овлашћена да исплату захтева од корисника кредита као издаваоца менице.

33 М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 501; М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 89; М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 645; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 620.

34 ЗОМ, чл. 31. То значи да трасантов авалиста може користити оне приговоре из основног посла које би могао користити и трасант, док би акцептантов авалиста могао користити само приговоре из менице и, изузетно, приговор компензације, ако акцептант није ни у каквом другом односу са имаоцем менице. Такође, авалиста јемчи само за онај износ који је на меници назначен, а не и за било коју другу обавезу која произлази из односа у вези са којим је меница издата. Тако, авалиста не може бити оптерећен плаћањем затезних камата због доцње у исплати дуга, које нису укључене у меничну своту. Вид. И. Јанковец, „Значај апстрактног карактера менично-правног посла“, стр. 646, 647.

б) *Форме скривеног авала*

Скривени авал се може појавити у неколико различитих форми.³⁵ Скривени авалиста може потписати меницу као њен издавалац – трасант и вући је на корисника кредита као трасата који потписујући меницу постаје акцептант, а самим тим и главни менични дужник. Банка је у положају корисника менице – ремитента. Реч је о трасираној меници по сопственој наредби. Положај банке је осигуран – скривени авалиста гарантује да ће меница бити исплаћена, а у сваком случају целокупан износ дуга пада на корисника кредита – главног меничног дужника.

Могућ је и обрнут случај, тј. да меницу трасира корисник кредита – трасант и вуче је на скривеног авалисту који је потписује као акцептант. Банка је такође у положају ремитента. Корисник кредита ће скривеном авалисти вратити менични износ који он за њега исплати по правилима која важе за њихове унутрашње односе, а мимо меничног права. До тога врло лако може доћи јер се банка као ремитент прво треба обратити за наплату скривеном авалисти као главном меничном дужнику, а не кориснику кредита.

Последњи и уједно најчешћи вид скривеног авала је онај у коме се скривени авалиста јавља као трасант и први индосант, а корисник кредита потписује меницу као акцептант. Скривени авалиста може индосаментом меницу пренети на следећег скривеног авалисту (у пракси познати као први и други жирант).³⁶ Тек када меницу неки од индосаната – *жираната* пренесе на банку, она има право да тражи наплату по меници и то прво од корисника кредита као главног меничног дужника. Ако он одбија да изврши исплату, банка ће то утврдити подизањем протеста и наплату ће извршити у регресном меничном поступку од свих индосаната – у овом случају *жираната*.

IV Опасности којима се корисник кредита излаже потписивањем бланко менице

Банка као ималац бланко менице њоме може располагати као и сваки други ималац менице. Бланко меницу може даље преносити цесијом, може је есконтovati код друге банке или друга банка може ту меницу откупити.³⁷ Да је меница била попуњена, не би дошло ни до каквих проблема.

35 М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 645.

36 М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 501; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 620; М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 89.

37 Решење Вишег трговинског суда, Пж. 511/2008 од 4.12.2008. године.

Проблеми управо и настају преношењем, есконтовањем или откупом бланко менице.³⁸ Ако је банка попунила меницу пре него што је она изашла из њене државине и ако је она попуњена у складу са споразумом о попуни, неће настати никакви проблеми. Међутим, шта се дешава ако је банка попунила меницу противно споразуму који има са корисником кредита?³⁹

1. Попуњавање бланко менице

Приговор попуњавања менице супротно, односно несагласно споразуму, корисник кредита може истаћи непосредно банци код које се меница налазила са овлашћењем да је касније попуни, или трећем лицу до кога је меница доспела циркулацијом у правном промету.⁴⁰ Овај приговор корисник кредита ће моћи да истакне прво у регресном меничном поступку као меничноправни приговор, а затим у извршном поступку у року од пет радних дана од дана достављања решења о извршењу, у супротном, оно постаје извршно.⁴¹ Како је меница веродостојна исправа, решење о извршењу (Закон о извршењу и обезбеђењу, чл. 18, ст. 2, тач. 1) доноси се на основу саме менице као веродостојне исправе.⁴²

Ако је меница попуњена противно споразуму који банка има са корисником кредита, а треће лице за то није знало нити је могло знати, корисник кредита ће моћи да уложи приговор против банке због несавесног попуњавања менице.⁴³ Међутим, трећи савесни ималац менице и

38 Захваљујући својој апстрактности, меница може циркулисати у правном промету независно од дуга из основног посла. Тако, меница може бити есконтована код друге банке уз плаћање цене умањене за дисконт – цену есконта менице пре доспелости. Банка која је примила есконтовану меницу, поднеће је купцу ради плаћања и кад јој он плати дуг назначен у меници, менична обавеза се гаси. Вид. Стеван Шогоров, *Банкарско право*, Нови Сад 2004, стр. 134; И. Јанковец, „Значај апстрактног карактера менично-правног посла“, стр. 649.

39 Поред износа главног дуга, у менично писмено мора бити зарачуната и камата. Како је реч о бланко меници која коначно мора бити попуњена у тренутку када се подноси на наплату, за обрачунавање треба применити чл. 5 Закона о меници. Код овакве менице износ камате ће бити зарачунат у сам износ меничног дуга. Више о меничној камати вид. Владимир Добрић, *Меница и менична камаџа*, Београд, 2011.

40 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 172; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 613; А. Глогинић, *нав. дело*, стр. 27–28; С. Царић, *нав. дело*, стр. 93–94.

41 Закон о извршењу и обезбеђењу (*Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 99/2011 – др. закон и 109/2013 – одлука УС; даље у фуснотама: ЗИО), чл. 39.

42 ЗИО, чл. 37, ст. 1; Решење Привредног апелационог суда, Иж. 1527/2010 од 13.5.2010. године.

43 Спорно је питање амортизације бланко менице. Према мишљењу једних, дозвољавање амортизације бланко менице је немогуће из разлога што за амортизацију

даље полаже право на своту назначену у меничном писмену и корисник кредита ће бити дужан да изврши ту исплату, док ће своје односе са банком поводом уложеног приговора расправити у редовном парничном поступку.

Ако је, с друге стране, треће лице било несавесно, тј. знало је или је могло знати за постојање и садржину споразума банке са корисником кредита и за поступање банке противно том споразуму, терет доказивања тих нелако доказивих чињеница је на кориснику кредита.⁴⁴ Наиме, иако је у овом случају корисник кредита овлашћен да приговор уложи директно против трећег лица, а на основу члана 16 става 2 Закона о меници, он прво мора да докаже чињенице које иду у прилог несавесности трећег лица.⁴⁵ Кориснику кредита такође предстоји дуготрајан и мукотрпан судски поступак.⁴⁶ Када на крају успе да поврати изгубљено, корисник кредита ће бити у знатно лошијој позицији и кредит који му је представљао нужну помоћ и извор средстава за егзистенцију, претвориће се у своју супротност.

Ситуација је још тежа ако је меница пренета непопуњена, дакле, и даље као бланко меница, па је накнадно попуњена противно споразуму са корисником кредита. Овде одговорност банке као да ни не постоји. Банка ничим није ограничена у располагању меницом, а када меница једном изађе из њене државине на законит начин, она више није одговорна за њену правну судбину. Евентуална савесност или несавесност трећег лица које је попунило меницу само је од релативног значаја – терет доказивања те чињенице је на кориснику кредита. Једно је неспорно – попуњену меницу са својим потписом корисник кредита ће свакако морати да исплати њеном имаоцу. Међутим, те обавезе се може ослободити само ако успе са приговором и докаже несавесност трећег лица, као имаоца менице које је, иако је знало или је морало знати за споразум о попуни менице, исту попунило противно том споразуму.⁴⁷ Начело меничне апстракности и формалности однело је победу над начелом савесности и поштења.

бланко менице морају бити доказани сви битни менични елементи. С друге стране, уколико се амортизација не би дозволила, свако лице које би дошло до такве менице, могло би несавесно да је попуњава и користи. Стога сматрамо да амортизацију треба дозволити јер је у меници садржано једно имовинско право чије вршење за собом повлачи одређене правне последице. Исто вид. М. Бартош, З. Антонијевић, стр. 125; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 517; С. Царић, *нав. дело*, стр. 93; А. Плогинић, *нав. дело*, стр. 28.

44 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 172, 173; Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 4159/2012 од 19.7.2012. године.

45 Пресуда Привредног апелационог суда, Пж. 6412/2011 од 9.11.2011. године.

46 Решење Вишег трговинског суда, Иж. 2795/2006 (2) од 20.12.2006. године.

47 Решење Привредног апелационог суда, Пж. 9249/2013 (2) од 26.2.2014. године.

Све остале повреде могу бити праведно санкционисане у редовном судском поступку који ће корисник кредита покренути против банке, а на основу повреде одредаба из уговора о кредиту, али пут до правноснажне пресуде је дугачак и напоран. Исплатом меничне суме, меница је престала да постоји, а самим тим и све предности олакшаног парничења које она омогућава.

2. Концепт одговорности банке за неовлашћено попуњавање бланко менице

Како наше потрошачко законодавство не садржи експлицитне одредбе по овом питању, сматрамо да би решење требало тражити у општим начелима о заштити потрошача (корисника финансијских услуга) прокламованих у чл. 5 Закона о заштити корисника финансијских услуга.

Начело којим се прокламује заштита права и интереса корисника финансијских услуга може бити конктеризовано кроз одредбе о могућности уношења тзв. *рекџа клаузуле* у бланко меницу (чл. 14 ст. 2 Закона о меници). Тиме би интереси потрошача били задовољени могућношћу улагања приговора новом имаоцу менице, и то истих оних које је могао уложити против банке као претходног имаоца менице. С друге стране, увођењем концепта објективне одговорности банке (одговорности без обзира на кривицу) у наше потрошачко законодавство успоставила се равнотежа за којом се трага. Тиме би се извршила конкретизација начела о равноправном положају корисника кредита и банке.

а) *Рекџа клаузула („не ѿо наредби“)*

На основу члана 14 Закона о меници, наш законодавац дозвољава трасанту и сваком индосанту да у меницу унесе клаузулу „не ѿо наредби“ и тиме забрани даљи пренос менице индосаментом.⁴⁸ С обзиром да је меница хартија од вредности по наредби по својој природи, уношењем клаузуле „не ѿо наредби“, врши се конверзија менице у хартију од вредности на име,⁴⁹ чији је пренос могућ само путем грађанскоправне цесије.

48 Чл. 14 ст. 2 Закона о меници: „Он (индосант) може забрании да се меница даље индосира; у ѿом случају не одговара лицима на која буде меница доцније индосирана.“ Вид. И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 608; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 484; З. Антонијевић, *нав. дело*, стр. 474; М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 630; А. Плогинић, *нав. дело*, стр. 113; С. Царић, *нав. дело*, стр. 122.

49 ЗОО, чл. 250, ст. 1. Вид. М. Васиљевић, стр. 484; И. Јанковец, стр. 608. Овакву врсту претварања менице као хартије од вредности по наредби у хартију од вредности

Уношење ове клаузуле у меницу јесте ретко, јер се њоме смањује негоцијабилност менице,⁵⁰ али код менице која има улогу обезбеђења потраживања, имало би велики значај. С обзиром да сврха овакве менице и није њена негоцијабилност и да циљ издавања овакве менице није да се обавеза по њој реализује, забраном њеног даљег преноса само би се унела већа сигурност за њеног трасанта и акцептанта. Исправно је схватање да се уношењем овакве клаузуле у меницу жели спречити удаљавање менице од почетног меничноправног односа – односа између банке и корисника кредита. Наиме, ефекат ове клаузуле јесте задржавање директног односа трасанта са ремитентом у погледу истицања приговора по меници.⁵¹ Крајњи циљ уношења ове клаузуле је посебна заштита правне сигурности, што се у конкретном случају огледа кроз заштиту корисника кредита од неовлашћеног попуњавања менице.

Након уношења клаузуле „не *йо* *наредби*“, ималац менице је у могућности да преноси меницу само путем грађанскоправне цесије.⁵² То значи да ће индосант (трасант) према трећем лицу, тј. новом имаоцу менице, моћи да улаже и приговоре које је могао истицати и старом имаоцу менице до часа када је сазнао за уступање.⁵³ Код преноса цесијом, преносилац менице (у нашем случају ће то бити банка) не одговара примаоцу менице солидарно са осталим меничним дужницима. Одговорност преносиоца своди се на гаранцију примаоцу да је тражбина истинита и да ће је моћи наплатити од главног дужника (корисника кредита или скривеног авалисте).⁵⁴ Нови ималац менице, као индосатар, цесијом стиче сва права из менице, као и самостално право према дужнику. Обавеза дужника према новом имаоцу менице није меничноправне, већ чисто грађанскоправне природе. Ималац менице која је до њега стигла индосирањем, има оригинарна менична права захваљујући деловању начела непосредности. Насупрот томе, ималац менице који ју

на име и тиме смањења њене негоцијабилности, познаје и наше старо (тзв. пред-
женевско) менично право. Вид. О. Госпавић, *нав. дело*, стр. 96–98.

50 М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 484.

51 М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 630; А. Глогинић, *нав. дело*, стр. 113; С. Царић, *нав. дело*, стр. 122.

52 М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 87; М. Васиљевић, *нав. дело*, стр. 492; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 618; М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 643; З. Антонијевић, *нав. дело*, стр. 477; А. Глогинић, *нав. дело*, стр. 97. У правној теорији је, међутим, спорно да ли цесионар као нови ималац менице може исту преносити индосаментом и даље и какав ће бити ефекат тог преноса. С обзиром на строгу формалност менице, сматрамо да би најисправније решење било да је такав индосамент ваљан у погледу форме, али да представља само доказ да је извршено цедирање потраживања из менице. Самом цесијом се прекида низ индосамената. Вид. М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 88.

53 ЗОО, чл. 440, ст. 2. Вид. И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 618.

54 ЗОО, чл. 442, 443. М. Бартош, З. Антонијевић, В. Јовановић, *нав. дело*, стр. 87.

је стекао путем цесије, не стиче никаква оригинарна права, већ је његов правни положај изведен из права његовог преносиоца, те је могуће улагање приговора које је дужник могао истаћи и ранијем имаоцу менице – преносиоцу.⁵⁵

Не би ли тиме бланко меница изгубила своју правну природу и заправо била попуњена пре подношења исте на наплату? С обзиром да *рекџа клаузула* („не ђо наредби“) представља небитан менични елемент, оваква меница не би ни близу задовољила предвиђену форму да би се меница могла сматрати попуњеном.

Дакле, било би могуће уношење овакве клаузуле у бланко меницу без нарушавања правне природе бланко меница. На основу споразума банке и корисника кредита могла би се предвидети обавеза банке да у сваки уговор о потрошачком кредиту унесе одредбу о обавезном уношењу ректа клаузуле у меницу која обезбеђује уредно враћање кредита. На овај начин било би омогућено кориснику кредита да ступи у директан однос са трећим лицем – имаоцем менице. Корисник кредита као менични дужник могао би у овом случају истицати приговоре директно према имаоцу менице без обзира на његову савесност. Стога, сматрамо да би одредба члана 16 става 2 у овом случају морала бити коригована чланом 14 став 2 истог закона.

б) Објективна одговорност банке (одговорност без обзира на кривицу)

Објективна одговорност банке омогућила би ефикасну заштиту корисника кредита из више разлога. Прво, с обзиром на неравнотежу која постоји између корисника кредита као потрошача и банке као професионалца, њена појачана одговорност допринела би ефикаснијој заштити потрошача као подређене уговорне стране – успостављање равноправног односа са банком. Друго, потрошач би био заштићен и од сопственог незнања које му се не може приписати у кривицу (јер није професионалац и степен пажње који се од њега захтева далеко је мањи). Свака манипулација споразумом о попуни менице од стране банке ишла би на рачун саме банке⁵⁶ – концептом објективне одговорности постало би немогуће да симуловањем стварног поступања банке на уштрб

55 А. Глогинић, *нав. дело*, стр. 97; З. Антонијевић, *нав. дело*, стр. 477; М. Велимировић, *нав. дело*, стр. 643. Док је код менице могуће одступање од правила *nemo plus iuris ad alienum transferre potest quam ipse habeat* (јер је реч о меничном а не о грађанском праву), преносом менице цесијом ово правило поново долази до изражаја. Преносилац не може грађанскоправним послом на новог имаоца менице пренети више права него што је сам имао. Слично вид. С. Царић, *нав. дело*, стр. 133

56 У нашој судској пракси овај проблем је решаван ништаваошћу менице. Вид. пресуда Вишег трговинског суда, Пж. 2376/2009 од 4.6.2009. године.

незнања корисника кредита банка прикрије своју кривицу. Треће, и положај трећег лица до кога меница у својој циркулацији доспе, било попуњена било непопуњена, такође ће бити сигурнији, као и положај корисника кредита. Платежна способност банке је далеко већа од платежне способности корисника кредита, а самим тим је и могућност наплате имаоцу менице увећана.

Наиме, члан 16 став 2 Закона о меници⁵⁷ омогућава следећу интерпретацију: ако је меница попуњена противно споразуму а несавесност имаоца менице (у овом случају трећег лица), не постоји или није могла бити доказана, менични дужник (у овом случају корисник кредита) ће бити дужан да исплати целу меничну своту.

Ако корисник кредита не би имао никакву могућност да поврати суму коју је исплатио преко споразума са банком, сматрамо да би таква поставка ствари значајно угрозила начело савесности и поштења, као врховно начело грађанског права. Наиме, кориснику кредита свакако остаје могућност да тужи банку. Овим поступком не само да би се дуплирао поступак, већ би трошкови и изгубљено време безразложно порасли. Стога би концепт објективне одговорности банке могао да се постави као логичан резултат тумачења овог члана. Кривица банке би остала ирелевантна – да ли је она знала за поуну противно споразуму или не, не би било могуће ни доказивати ни оспоравати. Тиме би се обезбедило да корисник кредита може да дугује по меници само ону суму која је предвиђена у споразуму између њега и банке, никако више од тога. За сваки евентуални вишак који би био унет у меницу одговорна би могла да буде само банка.⁵⁸

V Закључак

Дакле, два су могућа решења за превазилажење опасности којима се корисник кредита излаже потписивањем бланко менице. Оба ова

57 ЗОМ, чл. 16, ст. 2.

58 Посебно је питање какав би био режим наплате потраживања корисника кредита према банци која је прекршила споразум о попуни и у току трајања парничног поступка пала под стечај. Према општим правилима стечајног права (Закон о стечају, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011 – др. закон и 71/2012 – одлука УС), корисник кредита као хирограферни поверилац би морао своје потраживање да пријави у стечајну масу и тиме би његово потраживање било умањено због општих правила стечајног права. Могућност да поврати оно што је изгубио намерном делатношћу банке, трајно је изгубљена. Сматрамо да би увођење посебног вида одговорности банке – објективне одговорности, значајно допринело и овом случају. Ако би банка одговарала објективно за свако попуњавање бланко менице противно споразуму странака, положај корисника кредита би био заштићен чак и у случају стечаја банке.

решења омогућила би позивање банке на одговорност када је бланко меница попуњена супротно споразуму са корисником кредита, било да ју је попунила банка или треће лице. Упориште за овакву поставку пружају нам начела прокламована у чл. 5 Закона о заштити корисника финансијских услуга – начело заштите права и интереса корисника кредита и начело равноправности корисника кредита и банке.

Прво изнето решење своје дејство би производило у самом меничном праву, независно од правила грађанског права. Реч је о уношењу клаузуле „не њо наредби“ у бланко меницу. Уношењем ове клаузуле од стране корисника кредита као трасанта или акцептанта, искористили бисмо могућности које нам пружа менични формализам како бисмо дошли до правог „кривца“ за погрешно попуњену меницу – банке. Једина потенцијална опасност је привидно лакши положај банке као даваоца финансијских услуга. Наиме, банке би радо прихватиле уношење оваквих клаузула у меницу како би се ослободиле од било које одговорности за попуњу менице противно споразуму. Међутим, нови ималац менице није лишен права да приговор уложи против банке, а по основу уговора о цесији којим му је меница пренета, тако да банка ни у ком случају не може избећи одговорност. Најважнија последица предложеног решења је заштита интереса корисника кредита, што је постигнуто могућношћу улагања приговора директно против имаоца менице без терета доказивања његове несавесности.

Друго изнето решење представља начин за превазилажење овог проблема на грађанскоправном нивоу – позивањем на начело савесности и поштења као носећег начела грађанског права. Постављањем концепта објективне одговорности банке само наизглед би дошло до великих одступања од строгих формалних постулата меничног права и нарушавања апстрактне природе менице. Наиме, одступања од ових начела већ је предвидео и сам законодавац у члану 16 став 2 Закона о меници. Стога, свако попуштање меничних начела у прилог начелу савесности и поштења не треба сматрати као нарушавање апстрактности и формалности менице, већ као њено прилагођавање конкретним практичним ситуацијама.

Ако се сетимо да је управо тако и настала бланко меница – као потреба праксе и свакодневног живота, и да је баш бланко меница задала највећи ударац строгим меничним начелима, свака даља корекција ових начела је само мали помак од њене апстрактности и формалности.

Marija VIĆIĆ

M.A. Student at the Faculty of Law University of Belgrade

BLANK BILL OF EXCHANGE AS SECURITY OF CONSUMER CREDITS

Summary

In this paper the author analyses the risks of signing a blank bill of exchange in order to obtain a consumer credit. First part of the paper focuses on the term and formation of a blank bill of exchange, which is of immense importance for the overview of its usage as a security in consumer credits. In the second part the author investigates how the abstract character of the bill of exchange influences the position of a person who guarantees for a consumer credit with a blank bill of exchange. The third and central part of the paper inspects the uncertainties which consumer credit user encounters by signing a blank bill of exchange f.e. the issue of unauthorized completion of the bill of exchange. Author suggest two solutions to prevent the problems – first, to insert a recta clause into a blank bill of change and second, to set a strict liability regime for the banks who complete the bill without authority. Both solutions are based on the principles of protection the financial services customer which are proclaimed in the Law on protection of financial services consumers.

Key words: *blank bill of exchange, credit user, consumer credit, recta clause, principle of good faith.*